

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Мохаммада Кхір Фалах щ Алькайдех за темою:

«Регламентація трудових процесів на будівельних підприємствах»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами.

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються на сучасному етапі розвитку економіки України, потребують приведення в дію всіх резервів ефективності використання трудового і виробничого потенціалу, що неможливо без успішного вирішення проблем в сфері регламентації праці. За час переходу України до ринкових відносин у сфері регламентації та нормування праці відбулися негативні зміни. Держава відмовилась від прямого адміністративного втручання в управління процесами нормування праці; водночас, права підприємств у вирішенні цих питань значно розширилися. Надання самостійності підприємствам у питаннях організації, нормування і оплати праці не вирішили проблем формування раціональної системи нормування праці фахівців, що впливає на ефективність їхніх трудових процесів і в цілому на підвищення конкурентоспроможності підприємства. На практиці зазначені зміни призвели до розвитку кризових явищ через порушення взаємодії організацій і структур, які займалися нормуванням праці, унаслідок чого відбулося застарівання нормативних матеріалів, погіршення якості норм і нормативів праці, зниження рівня охоплення нормуванням усіх категорій працівників.

Загальною тенденцією стало зниження рівня регламентації праці, скорочення чисельності фахівців, зайнятих нормуванням праці, ліквідація нормативно-дослідних підрозділів з праці. Існує необхідність розробки методичних підходів до підвищення ефективності та удосконалення елементів регламентації трудових процесів для поліпшення їх якості як в масштабах країни, так і на підприємствах різноманітних форм власності. У зв'язку з цим не викликає сумнівів актуальність теми дисертаційної роботи

Мохаммада Кхір Фалах щ Алькайдех, яка присвячена обґрунтуванню і розробленню теоретичних положень, науково-методичного забезпечення і практичних рекомендацій щодо розвитку системи регламентування праці фахівців у будівництві, а також вирішенню поставлених у дослідженні науково-практичних завдань, зокрема:

узагальнення теоретичних положень щодо регламентації праці фахівців і уточнення на цій основі поняття «трудоий процес фахівця»;

уточнення класифікації трудових процесів фахівців в будівництві та аналіз структури трудових процесів і комплексу робіт, які виконують фахівці підприємств будівельної галузі;

вдосконалення системи принципів регламентації праці фахівців і визначення чинників впливу на ефективність трудових процесів фахівців;

діагностика стану регламентації та нормування праці фахівців будівельних підприємств і вдосконалення методичних рекомендацій відносно його вдосконалення;

обґрунтування методичного підходу до розробки регламентів праці фахівців за допомогою укрупнених методів нормування;

розробка методичного підходу до застосування регламентів праці в системі матеріального стимулювання фахівців при розрахунку надбавок;

розробка методики скорочення непродуктивних витрат часу в умовах конфліктності на підприємстві.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Представлені у дисертаційній роботі наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими. Вони сформульовані на основі поглибленого вивчення чималої кількості праць вітчизняних і зарубіжних вчених, в яких досліджуються питання регламентації трудових процесів працівників будівельних підприємств, особливостей розвитку системи нормування праці фахівців у вітчизняних умовах. У дисертації чітко визначено мету, науково-практичні завдання, предмет і об'єкт дослідження.

Для вирішення поставлених у роботі завдань дисертант кваліфіковано використовує широке коло методів дослідження, серед яких системний,

порівняльний, фінансово-економічний і статистичний аналіз; методи теоретичного узагальнення, наукової класифікації, експертних оцінок, кореляційно-регресійний і графічний метод.

Всі положення наукової новизни є теоретично обґрунтованими та мають можливості практичної реалізації.

Аналіз змісту дисертаційної роботи, списку опублікованих праць та автореферату підтверджує достатній ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що виносяться на захист.

Основні теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені дисертантом на міжнародних науково-практичних та Internet-конференціях.

Найбільш суттєвими новими науково обґрунтованими результатами, що отримані у цій дисертації та спрямовані на вирішення важливого науково-практичного питання регламентації та нормування праці фахівців на будівельних підприємствах, можна визнати такі:

Автором здійснено глибокий аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з регламентації та нормування праці, ретельно досліджено сутність і основні елементи виробничих і трудових процесів в системі нормування праці (підрозділ 1.1). В роботі інтегровано елементи нормування праці з використанням системного підходу (с. 11-15). Така постановка питання є цікавою і актуальною, враховуючи системний характер організації ринкової взаємодії. Узагальнення визначень трудового процесу дало змогу дисертанту уточнити формулювання цього поняття щодо фахівців як «сукупність послідовних дій виконавця чи групи виконавців високої кваліфікації, що виконуються на робочих місцях, з перетворення предметів праці (наявних ресурсів, насамперед інформації) в її продукт (корисну інформацію та управлінські рішення)» (с. 20).

В роботі запропоновано загальну класифікацію трудових процесів фахівців, в якій враховані класифікаційні ознаки, які відображають інформаційно-управлінський аспект трудових процесів фахівців. Удосконалено наведену класифікацію трудових процесів фахівців завдяки доповненню новими класифікаційними ознаками: «значення у виробництві» та «ступінь взаємозв'язку» (с. 23-27).

Здобувачем суттєво поглиблено розробку категоріального апарату з регламентації трудових процесів фахівців за рахунок: удосконалення системи наукових принципів регламентації праці, до якої віднесено додаткову групу принципів – раціональних методів і прийомів праці, що враховують розумові, фізичні та нервово-психологічні особливості діяльності фахівців, а саме принципи динамічного фізичного навантаження, інформаційної напруженості, напруженості аналітично-розумової діяльності, врахування особливостей характеру працівника, оптимальної інтенсивності праці, уваги (с. 33-39); систематизації соціально-економічних факторів впливу на ефективність трудових процесів фахівців у будівництві доповненням додатково виділених факторів, таких як: рівень розумової активності фахівців, індивідуальна інтенсивність праці, рівень володіння і використання комп'ютерної техніки (с. 41-44).

Науковий та практичний інтерес мають запропоновані методичні рекомендації щодо регламентації трудових процесів та діагностики стану нормування праці фахівців на будівельних підприємствах, які насамперед, дозволяють обирати обґрунтовані методи розрахунку чисельності фахівців, в основу яких покладені трудомісткість виконуваних робіт за нормами часу, міжгалузеві нормативи чисельності та рівняння регресії, подані в збірниках міжгалузевих нормативів. У межах запропонованих автором методичних рекомендацій передбачається здійснювати комплексну оцінку показників фінансово-господарської діяльності підприємств, структури персоналу, забезпеченості підприємств людськими ресурсами, сфери застосування норм праці; проводити порівняльний аналіз структури норм праці; визначати доцільні методи розрахунку чисельності фахівців (підрозділ 2.3, с. 110–137).

Автор справедливо обґрунтовує доцільність і необхідність використання укрупнених методів нормування в рамках методичного підходу до розробки регламентів праці для фахівців будівельних підприємств. Особливістю даного підходу є врахування залежності видів норм, які необхідно розробити, від визначених типових цілей їхньої розробки та впровадження (підрозділ 3.1, с. 140-157). Практичне використання цього методичного підходу в роботі служби нормування праці на підприємстві сприятиме вирішенню комплексу економічних і соціальних завдань.

Значний інтерес представляє розроблений методичний підхід до застосування регламентів в системі матеріального стимулювання фахівців при розрахунку надбавок на прикладі розрахунку надбавки «за високі досягнення фахівців у праці». Запропонований підхід дозволив удосконалити систему мотивації праці фахівців на основі підвищення ступеня зацікавленості фахівців у праці. Розроблений методичний підхід ґрунтується на визначенні трудомісткості виконаних робіт фахівцями за певний проміжок часу (сумарного місячного фонду корисного робочого часу фахівця), співставленої з граничним (мінімальним) місячним фондом робочого часу; на використанні міжгалузевих нормативів часу з урахуванням найсуттєвіших факторів впливу на ефективність трудових процесів та інформаційних технологій (підрозділ 3.2, с. 157–186). Практичне застосування наведеного методичного підходу дозволить значно підвищити продуктивність праці висококваліфікованого управлінського персоналу, основу якого складають фахівці підприємства.

Заслуговує на увагу розроблене у роботі організаційно-методичне забезпечення здійснення управління скороченням непродуктивних витрат часу в умовах конфліктності на підприємстві, відмінністю якого є визначення найефективніших способів вирішення конфліктів залежно від їхніх типів та яка ґрунтується на результатах анкетування фахівців і даних зведеної таблиці можливих форм вирішення конфліктів (підрозділ 3.3, с. 186–203). У дисертаційній роботі автором з'ясовані наслідки виникнення конфліктних ситуацій на підприємстві, доведено, що в конфліктному середовищі спостерігається неефективне використання робочого часу, зниження продуктивності праці, за допомогою аналізу відповідей респондентів визначено найбільш ефективні методи подолання певних типів конфліктів (с. 196).

Отримані дисертантом наукові результати мають високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості фундаментальних праць вітчизняних та закордонних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації, достатньою апробацією та впровадженням на будівельних підприємствах.

3. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів.

Наукове значення результатів дисертаційного дослідження полягає у обґрунтуванні теоретичних положень і висновків, які збагачують економічну науку з питань регламентації трудових процесів фахівців на будівельних підприємствах і визначають шляхи і методи удосконалення наявної системи у напрямі підвищення існуючого її організаційного стану та посилення стратегічної спрямованості.

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці науково-методичного забезпечення і практичних рекомендацій щодо регламентації трудових процесів фахівців на будівельних підприємствах, які можуть бути використані при проектуванні, раціоналізації та регламентації трудових процесів фахівців будівельних підприємств, нормуванні їхньої праці, а також для удосконалення системи мотивації персоналу підприємств шляхом розрахунку надбавок фахівцям.

Практичне значення одержаних результатів дослідження підтверджується в ході їх впровадження у діяльність ПрАТ «Трест Житлобуд-1» і ПП «Абаріс-Еліт», а також їх використанням у навчальному процесі у Харківському національному університеті радіоелектроніки при викладанні дисциплін «Економіка підприємства», «Прикладні задачі моделювання економічних процесів».

4. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях.

Усі теоретичні і науково-практичні результати дисертаційної роботи, висновки і рекомендації знайшли повне відображення в 8 наукових працях загальним обсягом 2,24 ум.-друк. арк., у тому числі 5 статей – у наукових журналах і збірниках наукових праць, що визнані МОН України фаховими з економіки. В опублікованих працях здобувача повно відображено сутність отриманих результатів виконаного дослідження та їх наукова новизна. З огляду на це апробацію результатів дисертаційної роботи слід вважати достатньою.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація має традиційну структуру: вступ, три розділи, висновки, додатки, список використаних джерел. Робота написана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Автореферат забезпечує ідентичність основних положень, висновків та пропозицій роботи.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому визнаючи достатній рівень розроблених теоретико-методологічних і методичних положень, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно відмітити, що деякі положення дисертаційної роботи Мохаммада Кхір Фалах щ Алькайдех є дискусійними.

1. Здобувач належною мірою описує систему регламентації та нормування праці, характеризує її елементи (рис. 1.2, с. 14 роботи, рис. 1 автореферату, с. 6), однак, на мою думку, потребує пояснення: чим відрізняється підвищення мотивації працівників, що є елементом внутрішнього середовища, від підвищення зацікавленості працівників в роботі, що виділено як елемент виходу з системи.

2. Деякі положення дослідження потребують доопрацювання. Так, при класифікації факторів, які впливають на ефективність трудових процесів фахівців (рис. 1.9, с. 42), здобувачеві варто було б більше уваги приділити характеристиці встановлених груп факторів, що дало б змогу підвищити практичну цінність розробок автора. Проводячи аналіз факторів впливу на ефективність трудових процесів за допомогою економіко-математичних методів (підрозділ 2.2), автор більшу увагу приділяє технології проведення цього аналізу, але варто було б досконаліше відобразити економічний зміст досліджень.

3. В роботі узагальнені методи визначення витрат робочого часу фахівців на будівельних підприємствах, обґрунтовані формули розрахунку кількості спостережень в процесі дослідження трудових процесів (с. 57–58, формули 1.6, 1.7 і 1.8). Автору слід було б більшу увагу приділити практичному застосуванню наведених формул в процесі дослідження структури трудових процесів і комплексу виконуваних фахівцями робіт (підрозділ 2.1, с. 82–94).

4. Регламентацию трудовых процессов та діагностику стану нормування праці фахівців на будівельних підприємствах Харківської області автор проводить з використанням запропонованих методичних рекомендацій (підрозділ 2.3, с. 110–137). Проте у дисертаційній роботі недостатньо чітко визначено взаємозв'язок між окремими показниками, які проаналізовані за запропонованими методичними рекомендаціями.

5. Проблему неефективного використання робочого часу фахівців в конфліктному середовищі автор вирішує запровадженням організаційно-методичного забезпечення управління скороченням непродуктивних витрат часу в умовах конфліктності праці (підрозділ 3.3, с. 186–203). Проте, в контексті заохочення фахівців за попередження ескалації конфліктів, більш детального обґрунтування потребує позиція автора щодо нарахування їм бонусних балів. Не зовсім зрозумілою є шкала нарахування та діапазон балів (с. 201–202).

Зазначені зауваження і дискусійні моменти суттєво не знижують позитивну оцінку теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертаційної роботи Мохаммада Кхір Фалах щ Алькайдех.

7. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Мохаммада Кхір Фалах щ Алькайдех на тему: «Регламентация трудовых процессов на будівельних підприємствах» є завершеним науковим дослідженням, за результатами якого вирішено актуальне науково-практичне завдання – забезпечення розвитку системи регламентування праці фахівців у будівництві.

Робота Мохаммада Кхір Фалах щ Алькайдех за змістом і якістю теоретичних та методичних розробок відповідає рівню дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Обрана тема досить повно і якісно розкрита у дисертаційній роботі; поставлена мета досягнута; завдання дисертаційної роботи в цілому виконані. Тема дисертації відповідає спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Автореферат дисертації належним чином розкриває основні її положення і висновки, ідентичний дисертації за структурою й змістом та не містить інформації, якої немає у дисертаційній роботі.

Дисертація за своїм змістом відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її автор – Мохаммад Кхір Фалах щ Алькайдех – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент
професор кафедри економіки підприємства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
д.е.н., професор

О. А. Грішнова

ПІДПИС ЗАСВІАЧУЮ
ВЧЕННИЙ СЕКРЕТАР НАДЧ
КАРАУЛЬНА Н. В.
15.08.2013

